

دانشگاه شهید چمران اهواز
دانشکده الهیات و معارف اسلامی

شماره پایان نامه:

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

مبانی فقهی - حقوقی محدودیت استفاده از فضای مجازی

استاد راهنما:

دکتر عبدالحسین رضایی راد

استاد مشاور:

دکتر سید حسین آل طاها

نگارنده:

مهدی سالار پور

شهریور ۹۸

تقدیم به

پدر و مادر

و همسر و فرزندانم

محمد و ریحانه

فهرست

۸.....	مقدمه
۱۰.....	فصل اول کلیات
۱۱.....	طرح تحقیق
۱۱-۱.....	۱-۱- بیان مسئله
۱۱-۲.....	۲-۱- ضرورت بحث و اهداف تحقیق
۱۲-۱.....	۳-۱- پیشینه تحقیق
۱۳-۱.....	۴-۱- روش تحقیق
۱۳-۵.....	۵-۱- سؤالات تحقیق
۱۳-۶.....	۶-۱- فرضیه‌های تحقیق
۱۴.....	فصل دوم مبانی نظری تحقیق
۱۵-۱-۲.....	۱-۲- مفهوم شناسی فضای مجازی
۱۵-۱-۱-۲.....	۱-۱-۲- تعریف فضای مجازی
۱۵-۲-۱-۲.....	۲-۱-۲- پیشینه بررسی محدودیت در فضای مجازی
۱۷-۳-۱-۲.....	۳-۱-۲- پیشینه بررسی محدودیت در فضای مجازی در ایران
۱۸-۴-۱-۲.....	۴-۱-۲- فضای مجازی در ایران
۱۹-۵-۱-۲.....	۵-۱-۲- انواع حقوق و آزادی‌های انسان‌ها
۲۰-۶-۱-۲.....	۶-۱-۲- تعریف حق و آزادی
۲۱-۷-۱-۲.....	۷-۱-۲- بررسی تاریخچه دسترسی آزاد به اطلاعات در فضای مجازی
۲۱-۲-۲.....	۲-۲- جایگاه فضای مجازی در قرآن
۲۱-۱-۲-۲.....	۱-۲-۲- دیدگاه قرآن درباره فضای مجازی
۲۱-۲-۲-۲.....	۲-۲-۲- ضرورت استفاده از فضای مجازی از نظر قرآن
۲۲-۳-۲-۲.....	۳-۲-۲- حق و حقوق استفاده از فضای مجازی از دیدگاه قرآن
۲۵-۴-۲-۲.....	۴-۲-۲- ضرورت بهره‌گیری حداکثری از امکانات پیشرفته از نظر قرآن

- ۲-۲-۵- اهداف دشمنان در فضای مجازی از نظر قرآن..... ۲۵
- ۲-۲-۶- بایدها و نبایدها در فضای مجازی از نظر قرآن..... ۲۶
- ۲-۳-۳- بررسی جایگاه فقهی فضای مجازی..... ۲۸
- ۲-۳-۱- بررسی فضای مجازی از دیدگاه فقهی و حقوقی..... ۲۸
- ۲-۳-۲- چالش‌های فقهی فضای مجازی..... ۳۰
- ۲-۳-۳- حکم و حقوق و مسائل فضای مجازی از دیدگاه فقهی..... ۳۰
- ۲-۳-۴- مؤلفه‌های فقهی قابل تعمیم به فضای مجازی..... ۳۵
- فصل سوم دلایل موافقان محدودیت در فضای مجازی..... ۳۸
- ۳-۱- مقصود از محدودیت در فضای مجازی..... ۳۹
- ۳-۱-۱- فیلترینگ در فضای مجازی..... ۳۹
- ۳-۱-۲- بررسی موضوع فیلترینگ و محدودیت در فضای مجازی..... ۴۰
- ۳-۱-۳- انواع محدودیت (فیلترینگ) در فضای مجازی..... ۴۰
- ۳-۱-۴- قوانین فیلترینگ در فضای مجازی ایران..... ۴۲
- ۳-۱-۵- مبانی محدودیت حقوقی فضای مجازی در اروپا و آمریکا..... ۴۴
- ۳-۱-۶- موافقان منع نقل حدیث پیامبر(ص) بعد از رحلت ایشان **Error! Bookmark not defined.**
- ۳-۲- دلایل فقهی جواز فیلترینگ و محدودیت در فضای مجازی..... ۴۹
- ۳-۲-۱- قاعده نفی سبیل..... ۴۹
- ۳-۲-۲- حرمت حفظ کتب ضلال..... ۵۱
- ۳-۲-۳- قاعده حفظ مصلحت..... ۵۳
- ۳-۲-۴- ادله وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی..... ۵۴
- ۳-۲-۵- عدم سلطه دینی کافران بر مسلمانان..... ۵۵
- ۳-۲-۶- حرمت ایذاء مؤمن..... ۵۶
- ۳-۲-۷- حرمت ظلم و تجاوز به حق دیگران..... ۵۷
- ۳-۲-۸- قاعده لا ضرر و فضای مجازی..... ۵۸

- ۳-۳-۳- دلایل حقوقی جواز محدودیت در فضای مجازی..... ۶۱
- ۳-۳-۱- محدودیت‌های آزادی بیان بر اساس حقوق و قانون اساسی ایران..... ۶۱
- ۳-۳-۲- جنبه‌های مختلف آزادی عقیده و بیان در قانون اساسی ایران..... ۶۱
- ۳-۳-۳- دیدگاه قانون اساسی در زمینه رعایت اصل قانونی بودن محدودیت‌های بیان ۶۳
- ۳-۳-۴- رعایت نظم و اخلاق عمومی از شرایط محدودیت‌های آزادی بیان در ایران... ۶۴
- ۳-۳-۵- دیدگاه قانون اساسی درباره رعایت نظم و اخلاق عمومی ۶۴
- ۳-۳-۶- دیدگاه حقوق بین‌المللی بشر درباره رعایت نظم و اخلاق عمومی ۶۴
- ۳-۳-۷- رعایت حقوق و حیثیت دیگران از شرایط محدودیت‌های آزادی بیان در ایران ۶۵
- ۳-۳-۸- دیدگاه حقوق بین‌المللی بشر درباره رعایت حقوق و حیثیت دیگران از شرایط محدودیت‌های آزادی بیان در ایران..... ۶۶
- فصل چهارم دلایل مخالفان محدودیت در فضای مجازی..... ۶۷
- ۴-۱- دلیل اول..... ۶۸
- ۴-۱-۱- احترام به حریم خصوصی..... ۶۸
- ۴-۱-۱-۱- مفهوم حریم خصوصی..... ۶۸
- ۴-۱-۱-۲- چهارچوب مفهومی حریم خصوصی..... ۶۹
- ۴-۱-۱-۳- تعریف حقوقی حریم خصوصی..... ۶۹
- ۴-۱-۱-۴- سابقه تحقیق درباره حق حریم خصوصی در فضای مجازی..... ۷۰
- ۴-۱-۱-۵- پیشینه حریم خصوصی در اسلام..... ۷۱
- ۴-۱-۱-۶- حریم خصوصی در فقه شیعه..... ۷۲
- ۴-۱-۱-۷- هنجارهای اخلاقی حریم خصوصی..... ۷۲
- ۴-۱-۱-۸- هنجارهای اخلاقی حریم خصوصی در فضای مجازی کاربران..... ۷۳
- ۴-۱-۱-۹- هنجارهای اخلاقی حریم خصوصی مدیران در فضای مجازی..... ۷۵
- ۴-۱-۱-۱۰- مؤلفه‌های محول حمایت از حریم خصوصی در فضای واقعی..... ۷۷
- ۴-۱-۱-۱۱- رابطه آزادی اطلاعات با حریم خصوصی..... ۷۸
- ۴-۱-۱-۱۲- میل به تجسس در حریم خصوصی و سابقه تاریخی آن..... ۷۹
- ۴-۱-۲- دلایل عقلی احترام به حریم خصوصی..... ۸۱

- ۸۱-۱-۲-۱-۴- دلایل عقلی حمایت از حریم خصوصی در فقه شیعه.....
- ۸۲-۱-۲-۲-۴- دلایل نقلی حمایت از حریم خصوصی در فقه شیعه.....
- ۸۵-۱-۲-۳-۴- دلایل حقوقی احترام به حریم خصوصی.....
- ۸۵-۱-۳-۲-۱-۴- معیارهای تعریف حقوقی حریم خصوصی.....
- ۸۶-۱-۲-۳-۲-۴- حریم خصوصی افراد در علم حقوق.....
- ۸۶-۱-۲-۳-۲-۴- دیدگاه‌ها و مبانی درباره حریم خصوصی.....
- ۸۷-۱-۲-۱-۴- دلایل فقهی احترام به حریم خصوصی.....
- ۸۷-۱-۲-۱-۴- مؤلفه‌های فقهی حمایت از حریم خصوصی.....
- ۸۸-۱-۲-۲-۱-۴- حق حریم خصوصی از نظر اسلام.....
- ۸۸-۱-۲-۱-۴-۳- مبانی حمایت از حریم خصوصی در اسلام.....
- ۹۲-۱-۲-۱-۴- اصل عمومیت اذن در فضای مجازی.....
- ۹۴-۱-۲-۱-۴-۵- صیانت از حریم خصوصی بر اساس مصادیق حقوق معنوی.....
- ۹۵-۱-۳-۱-۴- نقد دلیل احترام به حریم خصوصی.....
- ۹۵-۱-۳-۱-۴- دلایل عقلی تجسس مشروع در فقه اسلامی از کارگزاران.....
- ۹۷-۱-۳-۲-۴- دلایل نقلی تجسس مشروع در فقه اسلامی از کارگزاران.....
- ۹۸-۱-۳-۳-۴- دلایل عقلی جواز تجسس حاکم از احوال افراد جامعه اسلامی.....
- ۹۸-۱-۳-۱-۴- دلایل نقلی جواز تجسس حاکم از احوال افراد جامعه اسلامی.....
- ۱۰۰-۱-۳-۵-۴- تجسس حاکم اسلامی از دشمنان خارجی.....
- ۱۰۳-۱-۳-۶-۴- موارد کلی جواز ورود حکومت در حریم خصوصی.....
- ۱۰۴-۲-۲-۴- دلیل دوم مخالفان محدودیت فضای مجازی؛ آزادی بیان است.....
- ۱۰۴-۱-۲-۴- مبانی نظری آزادی بیان.....
- ۱۰۵-۲-۲-۴- آزادی بیان در قوانین بین الملل و ایران.....
- ۱۰۶-۲-۳-۴- دیدگاه غرب در مورد آزادی بیان.....
- ۱۰۷-۲-۴-۴- دیدگاه حقوق بین‌المللی بشر درباره آزادی.....
- ۱۰۷-۲-۵-۴- عرفی شدن اصل آزادی اطلاعات.....
- ۱۰۸-۲-۶-۴- دیدگاه اسلام و قرآن درباره آزادی بیان.....
- ۱۰۹-۲-۷-۴- دیدگاه فقها درباره آزادی بیان.....
- ۱۰۹-۲-۸-۴- محدودیت‌های آزادی بیان در اسلام.....
- ۱۱۰-۲-۹-۴- آزادی بیان در فضای مجازی از دیدگاه اسلام.....

- ۱۱۱ ۴-۲-۱۰- آزادی بیان در اسلام
- Error! Bookmark** ۴-۲-۱۱- پیامدهای منع نقل حدیث پیامبر(ص) بعد از رحلت ایشان **not defined.**
- ۱۱۲ ۴-۳-۳- نقد دلیل آزادی بیان
- ۱۱۲ ۴-۳-۱- آسیب‌های فضای مجازی در ایران
- ۱۱۴ ۴-۳-۲- ارزیابی تأثیرات اجتماعی فضای مجازی
- ۱۱۴ ۴-۳-۲-۱- تأثیر فضای مجازی در نارضایتی‌های خانوادگی
- ۱۱۴ ۴-۳-۲-۲- اعتیاد به اینترنت
- ۱۱۵ ۴-۳-۲-۳- بحران هویت و اختلال در شکل‌گیری شخصیت
- ۱۱۶ ۴-۳-۲-۴- تعارض ارزش‌ها
- ۱۱۶ ۴-۳-۲-۵- گسترش ارتباطات نامتعارف میان جوانان
- ۱۱۶ ۴-۳-۲-۶- شکاف نسل‌ها
- ۱۱۷ ۴-۳-۲-۷- سوءاستفاده جنسی
- ۱۱۷ ۴-۳-۲-۸- انزای اجتماعی
- ۱۱۸ ۴-۳-۳- معایب فضای مجازی در ایران
- ۱۱۸ ۴-۳-۴- محدودیت‌های آزادی بیان
- ۴-۴-۴- دلیل سوم مخالفان محدودیت فضای مجازی اصل ضرورت دسترسی آزاد به اطلاعات
- ۱۱۹
- ۱۱۹ ۴-۴-۱- بررسی حقوقی دسترسی آزاد به اطلاعات در فضای مجازی
- ۱۲۰ ۴-۴-۲- تبیین اصل آزادی اطلاعات در اسناد حقوق بشر
- ۱۲۳ ۴-۴-۳- اصل دسترسی آزاد به اطلاعات در پیش‌نویس اعلامیه‌ی اصول
- ۱۲۳ ۴-۴-۴- سانسور و عوارض ناشی از آن
- ۴-۴-۵- دلیل چهارم مخالفان محدودیت مجازی عدم معصومیت هیچ جریان فکری یا شخصیت سیاسی یا مذهبی است. ۱۲۷
- ۴-۴-۶- دلیل پنجم مخالفان، اصل قرآنی وجوب استماع اقوال قبل از انتخاب ۱۲۸
- ۴-۴-۶-۱- نقد نظریه: ۱۲۸
- ۴-۴-۷- دلیل ششم مخالفان محدودیت در فضای مجازی اصل حرمت تقلید در اصول ۱۳۰

- ۱۳۲ ۴-۷-۱- نقد دلیل:
- ۱۳۲ ۴-۸- دلیل هفتم مخالفان محدودیت فضای مجازی اصل لزوم تعدد اهل خبره و شهود.....
- ۱۳۳ ۴-۸-۱- نقد دلیل:
- ۱۳۴ ۴-۹- دلیل هشتم مخالفان اصل وجوب تبیین در اخبار فاسقین وعدم احراز عدالت در هیچ فردی.....
- ۱۳۶ ۴-۹-۱- نقد دلیل:
- ۱۳۷ ۴-۱۰- نتیجه گیری:
- ۱۳۸ ۴-۱۱- پیشنهادات:

چکیده		
نام خانوادگی: سالار پور	نام: مهدی	شماره دانشجویی: ۹۵۱۱۷۰۵
عنوان پایان‌نامه: بررسی مبانی فقهی و حقوقی ایجاد محدودیت در فضای مجازی		
استاد/ اساتید راهنما: دکتر عبدالحسین رضایی راد		
استاد/ اساتید مشاور: دکتر حسین آل طاها		
درجه تحصیلی: کارشناس ارشد	رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی	گرایش: فقه و حقوق اسلامی
دانشگاه: شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه: فقه و حقوق
تاریخ فارغ‌التحصیلی: ۹۸/۶/۲۶	تعداد صفحه: ۱۴۷	
کلیدواژه‌ها: فضای مجازی- محدودیت- حریم خصوصی- آزادی بیان		
<p>با بررسی‌های فقهی و حقوقی که بر روی مصادیق محدودیت فضای مجازی انجام دادیم به این نتیجه رسیدیم که محدودیت در مصادیق مطرح‌شده توسط دولت‌ها جایز است و محدود کردن بخشی از اطلاعات توسط دولت‌ها امری جایز بلکه از ضروریات است اما درعین‌حال باید از شیوه‌های مناسب برای اعمال این محدودیت استفاده کرد تا از این رهگذر حقوق اساسی ملت از جمله حق دستیابی آزاد به اطلاعات و آزادی بیان و نشر مخدوش نگردد و امنیت معنوی فدای امنیت فیزیکی نشود. آنچه در این پایان‌نامه مورد بررسی قرار می‌گیرد مفاهیم مرتبط با عنوان پایان‌نامه مانند فضای مجازی و پیشینه بررسی محدودیت فیلترینگ و بررسی فضای مجازی از نظر قرآن و همچنین دلایل مخالفان محدودیت فضای مجازی و دلایل موافقان و ادله فقهی و حقوقی محدودیت در فضای مجازی بیان شده است. در این تحقیق با یکی از پرکاربردترین قواعد فقهی به نام لاضرر تطبیق داده می‌شود برای اثبات نقض حریم خصوصی از مفاد قاعده بر اساس دیدگاه‌های فقها استفاده می‌شود، و همچنین بررسی ادله فقهی جواز فیلترکردن در امور سیاسی با توجه به قواعد حفظ نظام و قاعده نفی سبیل و نهایتاً تعمیم حکم حرمت کتب ضلال به فیلترکردن موارد ضد دینی از راه بررسی موضوعات، پرداختیم. همچنین می‌توان به تأسیس اصل گردش آزاد اطلاعات بنا بر اصله الاباحه اشاره کرد که در بخش فقهی مورد تحلیل قرار گرفت و همچنین به بررسی حقوقی ضرورت مسئله فیلترینگ با توجه به مواد قانونی در قوانین مختلف پرداختیم چراکه قانون مدونی درزمینه فیلترکردن سایت‌ها در فضای مجازی وجود ندارد و ناچار برای توجیه این مقوله از قوانین دیگر کمک می‌گیریم، بر اساس این پژوهش و با تکیه بر آرای فقیهان بزرگ می‌توان چنین نتیجه گرفت: اصل اولی، حرمت منع دسترسی دیگران به صفحات اینترنت، و شبکه‌های اجتماعی مجازی است و از دلیل حرمت حفظ کتب ضلال نمی‌توان برای وجوب فیلتر بهره برد. اگر صفحات وب و شبکه‌های اجتماعی مجازی مصادق منکر باشند، می‌توان از دلیل نهی از منکر بر وجوب فیلتر استفاده کرد. ضمن اینکه اگر این عمل مستلزم ضرر جانی و مالی و یا حتی تصرف در اموال باشد که معمولاً این‌گونه است اذن حاکم شرع لازم است.</p>		

مقدمه

دین مبین اسلام دین علم و معرفت و دانش است و این دین آسمانی، همه بشر را به فراگیری دانش و گسترش آن و همگانی ساختن آن ترغیب می‌کند، ولی در یک مورد نگاه ویژه دارد و آن اینکه همان‌طور که باید جامعه را از عوامل خطرهای مادی مانند بیماری‌های واگیردار حفظ کرد، باید از عوامل انحراف‌های فکری و معنوی نیز محافظت نمود.

در غرب، افراد در انتخاب هر نوع عقیده و فکر و انحرافی را که مخل به نظام مادی اجتماع نباشد، آزاد هستند، لکن در دین اسلام این‌گونه نیست، بلکه اسلام مشوق آن است که جامعه‌ای به وجود آورد که در مسیر تکامل معنوی و اخلاقی پیش برود. این کار ممکن نمی‌شود، جز آنکه با عوامل انحراف فکری و اخلاقی مبارزه شود و از تسلط این عوامل بر زندگی مردم جلوگیری کند. در دنیای مدرن امروز، توسعه فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی باعث ایجاد تأثیراتی عمیق و غیرقابل‌انکار بر زندگی افراد جامعه شده است.

فضای مجازی یکی از بزرگ‌ترین ابزار ارتباطی بشر است و هدف اصلی آن، افزایش و تسریع اطلاعات و ارتباطات است؛ به‌طوری‌که توانسته تحولاتی مهم در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جامعه ایجاد کند. ولی به‌مرورزمان و به‌تدریج، این منفعت مطلوب از فضای مجازی مورد تحریف قرار گرفته و کارایی آن تغییرات چشم‌گیری را به خود دیده است. حتی می‌توان ادعا نمود که فضای مجازی به میدان جنگی جدید تبدیل شده که تهدیدی جدید به تهدیدات شناخته‌شده پیش روی بشر امروز اضافه کرده است.

گسترش تأثیرات این تهدید از مرزهای جغرافیایی و سیاسی فراتر رفته به‌طوری‌که در حوزه امنیت ملی کشورها بسیار مورد توجه است. بسیاری از سایت‌ها سلامت روانی جامعه و خانواده‌ها را به خطر می‌اندازد و تعداد زیادی نیز کلاه‌برداری و فسادهای مالی و نیز فسادهای اخلاقی و سیاسی و دینی به دنبال دارد. همچنین دسته زیادی از سایت‌ها که در عناوین زیبایی طراحی شده‌اند، فتنه‌آفرین‌اند که در این میان می‌توان به بعضی از سایت‌هایی که به اختلافات قومیتی دامن می‌زنند، اشاره نمود. برخی از این سایت‌ها تحت عنوان ایجاد کمپین‌های قومی و

گروه‌گرایی از احساسات هم‌وطنان سوءاستفاده می‌کنند. عنوان کار، بسیار زیباست، اما در ادامه، مسائلی پیش می‌آید و حرف‌هایی زده می‌شود که واکنش بعضی اقوام دیگر را به دنبال دارد و به تبع آن، یک دعوی قومیتی مطرح ایجاد می‌کند. بر این اساس، خصوصیت و ویژگی اینترنت و سهولت انتشار مطالب و اطلاعات و علاوه بر آن، راحتی دستیابی به انواع مختلف اطلاعات در فضای مجازی؛ اعم از متن، صوت، تصویر و داده‌های گرافیکی متنوع، به‌اندازه‌ای شدت یافته است که در برخی موارد اطلاعات حاوی مطالب مخرب و زیانباری نیز در این فضا منتشر می‌شود که زمینه سوءاستفاده‌های مختلف را فراهم آورده است. ولنگاری‌های جنسی؛ بخصوص درزمینه‌ی سوءاستفاده از کودکان، ترویج خشونت و فساد، خرید و فروش مواد مخدر و زیان‌بار، اشاعه اطلاعات خصوصی افراد و سازمان‌ها، استفاده از اطلاعات وب در جهت اهداف تروریستی و موارد مشابه، ضرورت کنترل محتوای فضای مجازی را ناگزیر ساخته است، ولی این کنترل و نظارت بر انتشار اطلاعات در جوامع مختلف و برحسب خط‌مشی‌های سیاسی و فرهنگی هر جامعه‌ای دیدگاه‌های متفاوتی داشته است. این‌ها از اثرات منفی فضای مجازی بود و لذا به این نکته نیز می‌توان اشاره کرد که همان اندازه که فضای مجازی می‌تواند محلی برای جولان کلاه‌برداران و مفسدان و سوءاستفاده‌های مختلف باشد می‌تواند برای رسوا کردن مفسدان و دروغ‌گویان نیز مورد استفاده قرار گیرد و مثل یک سلاح است که می‌تواند علیه حق و علیه باطل بکار گرفته شود و خودش فی‌نفسه نه حق است و نه باطل؛ و لذا محدودیت در فضای مجازی به‌عنوان اصلی‌ترین راه برای جلوگیری از دسترسی کاربران نسبت به سایت‌های انحرافی و مخالف با موازین و مبانی اسلامی شمرده می‌شود. این اعمال محدودیت بر پایه ملاک‌هایی چون خلاف هنجارهای جامعه بودن، خلاف شئون اسلامی بودن، تهدید بودن برای امنیت ملی صورت می‌گیرد. به همین خاطر از نظر فقها، اعمال محدودیت در فضای مجازی در بعضی مواقع جایز است و دامنه جواز آن شامل تمام سایت‌هایی می‌شود که به سلامت روحی و روانی افراد جامعه و به امنیت ملی کشور لطمه وارد می‌کند و برخلاف مقتضای دین مبین اسلام به شمار می‌آید.

فصل اول

کلیات

طرح تحقیق

۱-۱- بیان مسئله

امروزه، محدودیت فضای مجازی، به‌عنوان یک اقدام کنترلی سیاستی و امنیتی در جهت سالم‌سازی و مطلوب سازی فضای مجازی در دستور کار حاکمان کشورها قرار گرفته است. لذا با بررسی این موضوع در عصر حاضر کمتر کشوری را می‌توان سراغ گرفت که مطلقاً از این محدودیت استفاده ننماید. آنچه کشورها را در این جهت متمایز می‌کند، نه اصل محدودیت بلکه نوع محتوای محدودشده و نحوه ایجاد محدودیت است.

محدودیت در فضای مجازی در بیشتر کشورهای جهان به کار گرفته می‌شود اما با توجه به اینکه یک برنامه حاکمیتی است، کمتر از نظر شرعی و فقهی و حقوقی مورد توجه قرار گرفته است. این نظرگاه بخصوص در کشور ایران به‌عنوان یک کشور اسلامی که اداره آن مبتنی بر شرع مقدس اسلام است، اهمیت مضاعف می‌یابد که آیا این محدودیت که توسط هر شخص یا نهادی ایجادشده از لحاظ شرعی و حقوقی جایز است یا نه.

در این پایان‌نامه درصددیم دلایل طرفین یعنی مخالفان و موافقان را بررسی کنیم تا بینیم محدودیت درست است یا خیر و تا چه اندازه مجاز است و همچنین این محدودیت از لحاظ شرعی و حقوقی در ایران و از لحاظ حقوقی در بعضی کشورهای جهان چگونه است.

۲-۱- ضرورت بحث و اهداف تحقیق

زمینه‌سازی برای ایجاد بستری مناسب برای توسعه فضای مجازی با توجه به نیاز بشر به این موضوع و بیان آسیب‌هایی که برای حریم خصوصی دارد و این‌که آزادی بیان حفظ شود و هم به مسائل ملی لطمه وارد نشود.

فضای مجازی در کنار فرصت‌های مهم، تهدیدهای امنیتی و اجتماعی و فرهنگی به همراه دارد. برنامه اصلی کشورمان بر آن است که محدودیت به‌عنوان اصلی‌ترین راه اعمال عدم دسترسی کاربران نسبت به سایت‌های انحرافی و مخالف با موازین اسلامی بشمار می‌آید. این پایان‌نامه

درصد تحلیل فقهی موضوع و عیارسنجی ادله فقهی آن و درنهایت، تقویت نظریه وجوب اعمال محدودیت نسبت به سایت‌های انحرافی است.

اگرچه محدود کردن بعضی از سایت‌ها برخلاف مقتضای قاعده لاضرر مستلزم ضرری چون منفعت نبردن از علم و نکات موجود در آن سایت است، ولی محدود نکردن این دسته از سایت‌ها با توجه به دلایلی؛ چون انحرافات دینی، اعتقادی، فرهنگی و سیاسی، برخلاف ادله قاعده نفی سبیل، حرمت حفظ کتب ضاله، قاعده مصلحت و امر به معروف و نهی از منکر است و در صورت تزامم بین ادله وجوب محدودیت و محدود نکردن سایت‌های انحرافی، آنچه ضرر کمتری دارد، اختیار می‌گردد.

لذا هدف اصلی این تحقیق بررسی این محدودیت‌ها و تطبیق آن با شرع و مسائل حقوقی است.

۱-۳- پیشینه تحقیق

درباره فضای مجازی در ایران از لحاظ فقهی و حقوقی کارهایی انجام شده است و در مورد مضرات و آسیب‌های فضای مجازی و عوارض منفی و مثبت آن برای خانواده‌ها و همچنین چالش‌های آن در تغییر رفتار دانش آموزان و همچنین تأثیر استفاده از این فضا بر انزوای اجتماعی جوانان و پیشرفت تحصیلی آن‌ها کارها و تحقیقاتی انجام شده ولی تمام آسیب‌ها و جوانب آن در نظر گرفته نشده است.

در این تحقیق به موضوع حریم خصوصی افراد در فضای مجازی و آزادی بیان همراه با دلایل موافقان و مخالفان و همچنین نظر قرآن درباره موضوعاتی همچون تجسس درباره افراد و بررسی فضای مجازی از دیدگاه قاعده لاضرر که کمتر به آن اشاره شده پرداخته است و از منظر فقهی و حقوقی به مجموعه روابط پیچیده میان افراد در سیستم اجتماعی فضای مجازی و آسیب‌های آن در بعضی مقیاس‌ها از روابط فردی گرفته تا بین‌المللی و همچنین اعتیاد به این فضا مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۴- روش تحقیق

در این پژوهش از طریق مطالعه‌ی کتاب‌ها، مقالات و اسناد موجود در کتابخانه‌ها، منابع مختلف و مطالب موجود در اینترنت که مرتبط با موضوع تحقیق هستند به روش اسنادی بهره‌برداری شد.

۱-۵- سؤالات تحقیق

- ۱- ایجاد محدودیت در فضای مجازی چه جایگاهی از منظر فقهی و حقوقی دارد؟
- ۲- بعضی محدودیت‌ها در مواردی که باعث ایجاد ضرر برای اشخاص می‌شود از دیدگاه شرعی و قانونی چگونه باید باشد؟
- ۳- چه کسی مجاز به تعیین این محدودیت است؟
- ۴- این محدودیت ایجادشده چقدر و چطور باید باشد باشد؟

۱-۶- فرضیه‌های تحقیق

- ۱- محدودیت در فضای مجازی بر اساس موازین شرعی در حفظ حریم خصوصی مجاز است.
- ۲- ایجاد بعضی محدودیت‌ها در مواردی که باعث ایجاد ضرر برای اشخاص می‌شود مبنای شرعی و قانونی دارد.
- ۳- ایجاد محدودیت در فضای مجازی در صورت تعارض با مصالح ملی مجاز است.

فصل دوم

مبانی نظری تحقیق

۱-۲- مفهوم شناسی فضای مجازی

۱-۱-۲- تعریف فضای مجازی

«فضای مجازی برای اولین بار توسط ویلیام گیمنسون نویسنده کانادایی رمان‌های علمی-تخیلی - در سال ۱۹۸۲ مورد استفاده قرار گرفت. فضای مجازی برای گیمنسون در حقیقت فضایی تخیلی است که از اتصال رایانه‌هایی پدید آمده است که تمامی انسان‌ها، ماشین‌ها و منابع اطلاعاتی در جهان را به هم متصل کرده‌اند. این معنا به صورت تقریبی مشابه معنایی است که ما امروزه از کاربرد لفظ فضای مجازی در نظر داریم.»

کینزا فضای مجازی را برای مثال محیطی برساخته از اطلاعات نامرئی - اطلاعاتی که می‌تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد- تعریف می‌کند. وی برای کمک به فهم این مفهوم‌سازی و ارائه یک تصویر خوب و مناسب از فضای مجازی به تعریف اجزای فضا از طریق اینترنت می‌پردازد.^۱

۲-۱-۲- پیشینه بررسی محدودیت در فضای مجازی

«فیلترینگ اینترنت در ایران از اولین سال‌های آمدن اینترنت در این کشور آغاز شد؛ اما ایران تنها کشوری نیست که شهروندان آن از دسترسی به اینترنت آزاد محروم‌اند، بلکه این پدیده در بسیاری از کشورهای دیگر جهان نیز به وقوع می‌پیوندد.»

بسیاری از کشورها به دنبال محدود کردن تأثیرات خارجی هستند و به همین دلیل اتصال اینترنت را مسدود کرده و بخشی از محتوای موجود در فضای مجازی را سانسور می‌کنند.

سانسور هر زمان و هرکجا و به دلایل مختلف ممکن است رخ دهد اما مردم بسیاری از کشورها با استفاده از شبکه خصوصی مجازی (VPN) سانسور را دور می‌زنند.

فیلترینگ اینترنت و سانسور محتویات آن به دلایل متفاوتی در مناطق مختلف جهان رخ می‌دهد. حفظ امنیت ملی، حفظ ثبات سیاسی و حفظ ارزش‌های اجتماعی سه توجیه اصلی

^۱ صفری، غزاله، <http://fazayemajazi.blog.ir/>، تاریخ درج مطلب: ۱۳۹۳/۰۶/۲.

دولت‌ها برای اعمال نظارت و در نتیجه، سانسور اینترنت است. در برخی کشورها این دلایل بر یکدیگر همپوشانی دارند.

کره شمالی، چین، اریتره، ایتوپی، عربستان سعودی، ایران، سوریه، تونس، ویتنام و میانمار ده کشوری هستند که بالاترین میزان سانسور را در جهان دارند. هر سه دلیل ذکر شده در فوق در سانسور اینترنت در این کشورها نقش بازی می‌کند. در مقابل برخی کشورها از جمله سنگاپور تنها به دلیل آنچه حفظ ارزش‌های اجتماعی عنوان می‌شود، دست به سانسور اینترنت می‌زنند.

به جز کشورهای نام‌برده، اینترنت در برخی نقاط دیگر دنیا نیز به دلایل یا توجیهاتی چون مقابل با تروریسم، پدوفیلی و پورنوگرافی^۱ سانسور می‌شود.

علاوه بر موارد ذکر شده، سانسور اینترنت مخاطراتی برای شهروندان این کشورها به همراه دارد. در مناطقی که فیلترینگ اینترنت به دلیل تلاش برای حفظ امنیت ملی و ثبات سیاسی صورت می‌گیرد، دور زدن اینترنت می‌تواند عواقب سنگینی مانند زندان و حتی شکنجه و مرگ به دنبال داشته باشد.

بیش از نیمی از روزنامه‌نگاران که در سراسر جهان در حبس به سر می‌برند به دلیل جرم و جنایت علیه حکومت محاکمه و زندانی شده‌اند. کشورهایی با ایدئولوژی‌های سیاسی و مذهبی سخت‌گیرانه در زمینه‌ی سانسور اینترنت، معمولاً آزادی بیان را محدود می‌کنند و سابقه به زندان انداختن خبرنگاران منتقد را در کارنامه خود دارند.

سانسور اینترنت در بزرگ‌ترین دموکراسی جهان

هند، بزرگ‌ترین دموکراسی جهان، حدود ۱٫۲۰۰ نشانی وب (URL) را مسدود کرده است. گرچه آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات در این کشور جرم محسوب نمی‌شود، اما فیلترینگ اینترنت از پورنوگرافی تا مسائل امنیتی در سطح ملی در هند رخ می‌دهد. به این ترتیب هند در

^۱ پورنوگرافی یا هرزه‌نگاری تجسم و نمایش بی‌پرده از رفتار جنسی با هدف هیجان، تحریک یا ارضای جنسی است که در قالب‌های مختلف از جمله کتاب، عکس، پویانمایی، مجسمه، متن، نقاشی، فیلم، بازی و مجله ارائه می‌شود.

لیست یکی از بزرگ‌ترین سانسور کنندگان اینترنت و چرخش اطلاعات آزاد در جهان محسوب می‌شود، رفتاری که به نظر شماری از منتقدان با مشی دموکراتیک این کشور مغایرت اساسی دارد.

شرکت‌های کانادایی پیشگامان عرصه تجهیزات سانسور

نتایج یک تحقیق در مورد دسترسی به اینترنت آزاد و شرکت‌های ارائه‌دهنده تجهیزات فیلترینگ در دانشگاه تورنتو حاکی از آن است که برخی شرکت‌های بزرگ کانادایی مانند کمپانی واترلو تجهیزات مرتبط با سانسور اینترنت را برای دولت‌هایی که سخت‌گیرانه در این مسئله فعال هستند، فراهم می‌کنند. در این تحقیق آمده است که این تجهیزات بیشتر به کشورهای خاورمیانه که اغلب سانسور اینترنت را در سطح ملی انجام می‌دهند صادر می‌شود.^۱

۲-۱-۳- پیشینه بررسی محدودیت در فضای مجازی در ایران

«فیلترینگ اینترنت در ایران عبارت است از اعمال سانسور، محدودیت و نظارت ساختاریافته و هدف‌دار بر دسترسی به محتوای وبگاه‌ها و استفاده از خدمات اینترنتی برای کاربران ایرانی.

با افزایش شمار کاربران اینترنت در اوایل قرن بیستم، تعداد کاربران در سال ۲۰۱۳ به ۴۶ میلیون نفر رسید. در همین زمان، فیلترینگ اینترنت در ایران رو به افزایش بوده است. فیلترینگ در ایران بر اساس قوانین مصوب در مجلس شورای اسلامی اعمال می‌گردد و ۳ طیف گسترده‌ای از وبگاه‌های اینترنتی، از پورنوگرافی گرفته تا سیاسی را دربر می‌گیرد. گرچه مسدود کردن دسترسی به وبگاه‌های اینترنتی در ایران جنبه قانونی دارد، اما روند آن، به‌ویژه برای وبگاه‌های سیاسی و اجتماعی، به‌درستی مشخص نیست و سیاست‌های آن غیر شفاف است یکی از مشاوران قوه قضاییه ایران تعداد وبگاه‌های فیلترشده تا آبان ۸۷ را پنج میلیون برشمرد.

فیلترینگ هیچ‌گاه در ایران متوقف نشده و در تمام دولت‌های نهم تا دوازدهم اجرا شده است. ایران به همراه چین، سوریه، بحرین و ویتنام پنج کشور دشمن اینترنت نام‌گرفته‌اند.

^۱ - رستمیان، سمیه، <https://fa.euronews.com/2018/04/26>. تاریخ درج مطلب: ۲۰۱۸/۰۴/۲۶.